

ככל אשר יורוך

"ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא... ושמרת לעשות ככל אשר יורוך: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז יא)¹

מסכת סוטה דף ז עמוד ב

א"ר יוסי בר' חנינא: אתיא תורה תורה, כתיב הכא: "ועשה לה הכהן את כל התורה" (במדבר ה), וכתוב התם: "על פי התורה אשר יורוך". מה להלן בשבעים ואחד, אף כאן בשבעים ואחד.²

ירושלמי מסכת ברכות פרק א דף ג עמוד ב

נביא וזקן (חכם) למה הן דומין? למלך ששולח ב' פלמטרין (שליחים) שלו למדינה. על אחד מהן כתב: אם אינו מראה לךם חותם שלי וסמנטירין (סימן) שלי אל תאמינו לו. ועל אחד מהן כתב: אע"פ שאינו מראה לךם חותם שלי האמינוהו בלא חותם וסמנטירין. כך בנביא כתוב: "ונתן אליך אות או מופת". ברם הכא: "על פי התורה אשר יורוך".³

הדין דתימר עד שלא יצאת בת קול. אבל משיצאה בת קול, לעולם הלכה כדברי בית הלל וכל העובר על דברי בית הלל חייב מיתה.⁴

תנחומא פרשת נשא סימן כט

ילמדנו רבינו: נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מהו להדליק בה בשני? כך שנו רבותינו: נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ביום שני. ואם הותיר ביום שני מוסיף עליו ביום השלישי ומדליקו. וכן בשאר הימים... לא יאמר אדם: איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה. אמר להם הקב"ה: בני, אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין. שנאמר: "ועשית על פי התורה אשר יורוך".⁵ למה? שאף על דבריהם אני מסכים, שנאמר: "ותגור אומר ויקם לך" (איוב כב כח).⁶

¹ מלשון המקרא אפשר להבחין בהבדל דק בין שני הפסוקים. בפסוק י כתוב: "ככל אשר יורוך" ואין "תורה" או משפט" מזכרים שם, רק "דבר". ואילו בפסוק יא כתוב: "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט". אין "ככל" ויש "תורה" ו"משפט". ראה תרגום אונקלוס ותרגום יונתן בן עוזיאל של פסוקים אלה, בשימוש שהם עושים במונח "אורייתא" (תורה). ולא ראיתי מי ממפרשי המקרא שהתעכב על הבדל "דק" זה. הרוב המכריע של המדרשים מתבסס על הפסוק השני "על פי התורה אשר יורוך", לא על הראשון "ככל אשר יורוך". אבל שגרת הלשון בדרשות בע"פ, בפרט אולי בדורות האחרונים היא "ככל אשר יורוך" ואף אנו נגררנו לה בכותרת דברינו.

² הפסוקים שלנו משמשים בנין אב למקומות אחרים בהלכה, סוטה למשל, שבית הדין שעליו מדובר הוא בית הדין הגדול שבירושלים. והמקור אצלנו הוא הביטוי "מן המקום ההוא אשר יבחר ה'". ראה למשל סנהדרין פרק יא משנה ב: "אלו ואלו באים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית שממנו יוצאת תורה לכל ישראל שנאמר: מן המקום ההוא אשר יבחר ה' (הגם ששם מדובר בדין זקן ממרא, אבל גם בכל אדם שמתקשה בדבר הלכה או דין). והובאו הדברים בספר המצוות לרמב"ם: "והמצוה הקע"ד היא שצונו לשמוע לבית דין הגדול ולעשות כל מה שיצו בו מאיסור והיתר. ואין הבדל בזה בין הדבר שיסברוהו או הדבר שיוציאוהו בהקשר מן ההקשרים שהתורה נדרשת בהן או הדבר שיסכימו עליו שהוא סוד התורה או לפי ענין מן הענינים שיהיה דעתם שהוא ישר ושבזו חזק לתורה. הכל אנו חייבים לשמוע אותו ולעשותו ולעמוד על פיהם לא נעבור ממנו. והוא אמרו יתעלה: על פי התורה אשר יורוך". וראה גם ספר החינוך מצוה תצב (בפרשתנו). אבל בהדרגה עבר "אשר יורוך" גם לבתי דין אחרים (יבנה וכל מקום שגלתה סנהדרין) וגם לבתי דין בפזורה וגם לחכמים שבכל דור ודור. המקור לכך הוא אולי בתורה עצמה, פסוק ט בפרק יז מול פסוק י. וראה בספר הכוזרי מאמר ג אות לט: "ואנחנו מצווים שנשמע מהשופט הממונה בכל דור ודור, כמו שאמר: או אל השופט אשר יהיה וגו' וסמך לו אמרו: ועשית על פי התורה אשר יורוך, לא תסור מן הדבר".

³ מדרש זה, המסתמך על הפסוק שלנו: "על פי התורה אשר יורוך", שייך לנושא הרחב של חכם מול נביא ומציין את העדיפות הברורה של חכם (זקן) שתורתו היא האות שלו וסימנו הוא "התורה אשר יורוך", על פני הנביא שצריך להביא אות ומופת. ראה דברינו ונתן אליך אות או מופת בפרשת ראה. ובמדרש תנחומא פרשת אמור: "לתורה ולתעודה אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר... ואם תאמרו ממי נדרוש? הרי הוא אומר: ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וגו' ע"פ התורה אשר יורוך".

⁴ הכוונה כאן לגמרא בעירובין יג ע"ב: "שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי א-להים חיים הן, והלכה כבית הלל". מהירושלמי עולה שלפסוק "על פי התורה אשר יורוך" יש משמעות כפולה. הראשונה, לפני שהוכרעה ההלכה להיות כבית הלל, שחכם, בניגוד לנביא, אינו צריך סימן. והשנייה, אחרי שיצאה בת הקול ופסקה הלכה כבית הלל, בענין ההכרעה בהלכה בין החכמים עצמם. אבל כידוע, הביטוי "אלו ואלו דברי א-להים חיים" נשאר ביהדות גם אחרי הבת קול. (ראה ספרו של אבי שגיא: אלו ואלו - משמעותו של השיח ההלכתי).

⁵ ובמסכת שבת כג ע"א: "מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו? רב אויא אמר: מלא תסור. רב נחמיה אמר: שאל אביך ויגידך זקניך ויאמרו לך". רב אויא מעדיף את לשון החצי השני של הפסוק, "לא תסור" (לא תעשה) כי אולי הוא סבור שהחצי הראשון של הפסוק, "על פי התורה אשר יורוך", לשון מצוות עשה, מכון על מצוות מהתורה (דאורייתא). אבל המדרש שלנו, ואחרים, מעדיפים את החצי הראשון של הפסוק. בשיטה זו הולך, כך נראה, גם מדרש שיר השירים רבה פרשה א ב (שהוא מקבילה לירושלמי בו פתחנו): "בדברי סופרים כתיב על פי התורה אשר יורוך. אשר תורך התורה אין כתיב כאן, אלא: אשר יורוך". וכן הוא ברמב"ם הלכות ברכות פרק ו הלכה ב: "כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע בין לתפלה מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים, שזו מצות חכמים שנצטוונו מן התורה לשמוע מהן שנאמר על פי התורה אשר יורוך".

⁶ ובספרות הראשונים גם "לא תסור" ו"על פי התורה אשר יורוך" משמשים אסמכתא לתוקף גזירות חכמים בכל הדורות. פסוק זה מספר איוב: "ותגזור אומר ויקום לך" נזכר במדרשים רבים בהקשר עם הצדיק (משה למשל) אשר משנה בתפילתו או במעשיו את גזרות הקב"ה. וכאן, דיוני ההלכה של החכמים בבית המדרש. ראה סיומת מדרש זה במקבילה בפסיקתא רבתי פרשה ג:

ספרי דברים פסקא קנד

"על פי התורה אשר יורוך" - על דברי תורה חייבים מיתה ואין חייבים מיתה על דברי סופרים. "ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה" - מצות עשה. "לא תסור מן התורה אשר יגידו לך" - מצות לא תעשה. "ימין ושמאל" - אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, שמע להם.⁷

מסכת סנהדרין דף פז עמוד א

תנו רבנן: זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים. רבי שמעון אומר: אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים. מאי טעמא דרבי מאיר? - גמר, "דבר" "דבר" ... ורבי יהודה: "על פי התורה אשר יורוך" - עד דאיכא תורה ויורוך. ורבי שמעון: "אשר יגידו לך מן המקום ההוא" - אפילו כל דהו.⁸

מגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון ד"ה בארבעה בתמוז ע"א

בארבעה בתמוז ע"א ספר גזרתא.⁹ מפני שהיה כתוב ומונח לצדוקים ספר גזרות: אלו שנסקלין ואלו שנשרפין אלו שנהרגין ואלו שנחנקין. וכשהיו יושבין ואדם שואל ומראין לו בספר, אומר להם: מנין שזה חייב סקילה וזה חייב שרפה וזה חייב הריגה וזה חייב חניקה? לא היו יודעין להביא ראיה מן התורה. אמרו להם חכמים: הלא כתוב "על פי התורה אשר יורוך", מלמד שאין כותבין הלכות בספר.¹⁰

רמב"ם הלכות שחיטה פרק י הלכה יג

וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפה, אף על פי שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממיתין ואפשר שתחיה מהן, אין לך אלא מה שמנו חכמים, שנאמר: "על פי התורה אשר יורוך".¹¹

שבת שלום

מחלקי המים

"לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינם מן התורה. אמר לו הקב"ה: לאו בני, אלא כל מה שהם גוזרים עליך קיים שנאמר: על פי התורה אשר יורוך. למה? שאף עלי הן גוזרין שנאמר: ותגזור אומר ויקם לך".
⁷ ספרי זה מציג את השיטה החד-משמעית של חובת ציות לבית הדין בכל מקרה ובכל מצב: "אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין". וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין בפרשה זו. ואף התעכבנו שם על דין מורכב אחר, שלכאורה סותר חובת ציות מוחלטת זו, והוא אחריות היחיד לנהוג כהלכה (כפי שהוא מבין) במקרה שבית הדין טעו: "הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה ... וידע אחד מהם שטעו ... והלך ועשה על פיהם ... הרי זה חייב" (הוריות פרק א משנה א). אולי גם לעניין זה יש סמך בפסוק שלנו: "על פי התורה אשר יורוך". מה שמעניין כאן היא השוואה עם המקבילה במדרש תנאים לדברים פרק יז, אשר דורש את "ככל אשר יורוך" שהוא כאמור מיעוט המדרשים: "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך - שומע אני יהא שומע ואינו עושה? ת"ל ועשית. מן המקום ההוא - שמשם תורה יוצאה לכל ישראל. ושמרת לעשות ככל אשר יורוך - מנין שאם יאמר לך על שמאל שהיא ימין ועל ימין שהיא שמאל שמע לדבריהם ת"ל ככל אשר יורוך".

⁸ ברייתא זו שייכת לדון זקן ממרא שגם הוא נדרש מפרשתנו ובע"ה נזכה גם לדון בו. כאן, מעניינת אותנו דרשתו של ר' יהודה על הפסוק שלנו: "על פי התורה אשר יורוך". דבר שעיקרו מהתורה ופירושו מדברי סופרים (חז"ל). דבר שיסודו בתורה שבכתב ועיקר לימודו מתורה שבע"פ. נראה שר' יהודה נלחם כאן עם הצדוקים (וממשיכי דרכו עם הקראים). אם זקן ממרא חולק על דבר שכולו עיקר מהתורה (כמו הבערת אש בשבת), אין בכך המראה. כי מי ישיג לדבריו? סתם כופר הוא ויצא מדת ישראל. וכן לצד השני, אם הוא חולק על דבר שכולו מדרבנן, אין בכך המראה שכן אין הוא חולק על התורה. אבל דבר שיסודו מהתורה ופרטי דינו נדונים בתורה שבע"פ, כגון אבות מלאכות בשבת, מאכלות אסורים, דיני אישות וכו', זו היא המראה. ובדברים אלה נחלקו הפרושים והצדוקים. ראה מוטיב דומה במסכת הוריות (דף ד ע"א) בהלכה של בית דים שטעו: "אמר רב יהודה אמר שמואל: אין ב"ד חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו, אבל בדבר שהצדוקין מודין בו - פטורין; מאי טעמא? זיל קרי בי רב הוא".
⁹ בוטל ספר הגזירות.

¹⁰ כאן השימוש ב"אשר יורוך" הוא לחיזוק הדעה שאסור להעלות על הכתב את התורה שבע"פ: "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומן בכתב" (גיטין ס ע"ב). וכן המדרשים השונים על הפסוק בהושע (ח יב): "אכתוב לו רובי תורת כימו זר נחשבר", כמו למשל שמות רבה מז א: "אמר לנביא: אם אכתוב לו רובי תורת כימו זר נחשבו. ומה אני עושה להם? נותן את המקרא בכתב והמשנה והתלמוד והאגדה בעל פה. "כתב" - זה המקרא. "כי על פי הדברים האלה" - זו המשנה והתלמוד שהם מבדילים בין ישראל לבין העובדי כוכבים". השורש "הוראה" משמע ליבון דברים בע"פ דווקא. ליבון זה הוא שנותן לחכמים את הכוח לחדש ולפרש, לתקן ולהתקין. אלא שבמרוצת הדורות, השתנו כידוע הדברים והטקסט הכתוב קיבל יותר ויותר חשיבות (ראה מאמרו של חיים סולובייצ'ק).

¹¹ המציאות - הטבע - אינם מכתבים את ההלכה. למרות שהלכלל בהמה טריפה (בהמה שעומדת למות) הוא מחלות שבעטיין הבהמה לא תחיה, לא ישתנו המקרים שמנו חכמים, גם אם מחר יגלה מדע הרפואה חידושים ושינויים בנושא. "על פי התורה אשר יורוך" ולא על פי מדעי הטבע. לעומת רמב"ם זה אפשר להעמיד את דברי הרמב"ם בהלכות קידוש החודש סוף פרק יז: "וטעם כל אלו החשבונות ומפני מה מוסיפים מנין זה ומפני מה גורעין, והיאך נודע כל דבר ודבר מאלו הדברים, והראיה על כל דבר ודבר, היא חכמת התקופות והגימטריות שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה והם הנמצאים עכשיו ביד החכמים. אבל הספרים שחברו חכמי ישראל שהיו בימי הנביאים מבני יששכר לא הגיעו אלינו. ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם, אין חוששין למחבר בין שחברו אותו נביאים בין שחברו אותם גויים. שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמיתתו בראיות שאין בהם דופי, אין סומכין על זה האיש שאמרו או שלמדו, אלא על הראייה שנתגלתה והטעם שנודע". וכמו שהרמב"ם אומר במקומות אחרים (שמונה פרקים ועוד): "שמע (קבל) האמת ממי שאמרה".